

میرزا مهدی اصفهانی خراسانی

او از پایه گذاری مکتب تفکیک بود و به موازات تلاش های علمی به بعد عملی و اخلاقی خود نیز می پرداخت...

تحصیل:

وی در ۹ سالگی سایه پرمهر پدر را از دست داد، ولی همچنان به تحصیل علم ادامه داد و مقدمات، ادبیات، فقه و اصول را در حوزه علمیه اصفهان آموخت و در ۱۲ سالگی، برای ادامه تحصیل عازم نجف اشرف شد. وی بنا به سفارش آیه الله حاج آقا رحیم ارباب، نزد آیه الله العظمی سید اسماعیل صدر (متوفا: ۱۳۳۸ هـ. ق.) رفت و زانوی شاگردی به زمین زد.

میرزا در محضر عالمی پارسا:

آن فقیه پارسا علاوه بر تحصیل علوم متعارف حوزه، مبانی سیر و سلوک را فرا گرفت. وی علوم اصول را نزد میرزای نائینی و فقه را نزد سید محمد کاظم یزدی آموخت. او پس از آشنایی با مبانی سیر و سلوک، راه های سیر و سلوک را از محضر سید احمد کربلابی (متوفا: ۱۳۳۲ هـ. ق.)، شیخ محمد بهاری همدانی، سید علی قاضی و سید جمال الدین گلپایگانی بهره مند شد. میرزا مهدی پس از تکمیل دروس متعارف حوزوی، همراه آیه الله سید محمود شاهرودی، آیه الله سید جمال الدین گلپایگانی و چند نفر دیگر که جمعاً بیش از هفت نفر نبودند، در اولین دوره درس خارج میرزای نائینی - که درباره اصول فقه بود - شرکت می کنند. در این درس، دیدگاه های اصولی و فقهی شیخ انصاری نقد می شود. این درس که گاهی سه ساعت طول می کشید. نزدیک به ۵ سال ادامه یافت. میرزای اصفهانی در آن ایام، به موازات تلاش های علمی، به بعد عملی و اخلاقی خود نیز ادامه می دهد و درجات سیر و سلوک را نزد استادانی مانند آقا سید احمد کربلابی به خوبی می گذراند و مراحلی چون «معرفت نفس» و «خلع بدن» [۱] (تجربید) را پشت سر می گذارد.

تشنه وصال :

کم کم پژوهش در «فلسفه» وی را به سوی «عرفان» کشانده و در باب عرفان هم به بالاترین مرحله آن دست یافت، اما با همه اینها، دلش آرام نگرفت و اضطراب درونی اش روز به روز بیشتر می شد؛ زیرا می دید که مفاهیم و مصطلحات فلسفی و عرفانی (مثل وحدت وجود، چگونگی علم و اراده، خلق از عدم محض، حدوث زمانی عالم، خلقت ارواح قبل از ابدان، معاد کامل جسمانی عنصری، حقیقت خلود، حقیقت نفس، بداء و سعادت و شقاوت) با محکمت اسلامی و مبانی قرآنی و معارف معصومین - علیهم السلام - - چنان که علامه طباطبایی در تفسیر المیزان ج ۵، ۳۰۵ و ۳۰۶، تصریح کرده اند - تطابق تام ندارد. نگرانی روحی، او را به وادی دیگری می کشاند؛ راه مسجد سهله را پیش می گیرد و اشک های خود را بر ریگ های مسجد سهله گسیل می دارد. او با زمزمه «دست از طلب ندارم تا کام دل برآید»، به حضرت مهدی (عج) توسل کامل می جوید و سرانجام کام دل برمی آید و دیدار معشوق نصیبش می شود. با ارائه لوحی روشن به این عبارت: «طلب المعارف من غیر طریقنا اهل البیت مساوق لانکارنا [۲] و قد اقامنی الله و انا الحجه بن الحسن» [۳]، تشویق و نگرانی از او زدوده می شود، و به او القاء می شود که حقیقت معرفت را از کجا و چگونه باید طلب کرد. او به سختی معتقد می شود که علمی که به برکت قرآن کریم، در ليله القدر نازل گشته، همان حقیقت «علم مصبوب» [۴] است که باید آن را برتر از آن دانست که در سطح انطباق با تأویل علوم بشری قرار گیرد. این علم، علمی است الهی و بی نیاز از همه چیز و همه جا و همه کس. و میزان شناختی است مستقل و جامع و برتر و بالاتر از همه میزانها و دستگانه های شناختی که در تاریخ بشر عرضه گشته است. مکتب معارفی میرزای اصفهانی که باید به اعتباری ایشان را در سده چهاردهم هجری، مؤسس آن دانست، از این طرز فکر مایه می گیرد و شکل می پذیرد؛ زیرا وی موفق به شناخت های غنی و مستقل در ابواب مختلف معارف «مبدء و معاد» و «آفاق و انفس» و «قرآن و حدیث» می گردد و به سرچشمه زلال آن رو می آورد و از آن بهره مند می شود.

اقامت در مشهد مقدس :

میرزا مهدی اصفهانی در سال ۱۳۴۰ هـ. ق. به ایران بر می گردد و در مشهد اقامت می کند. وی از سال ۱۳۴۰ هـ. ق. تا سال ۱۳۶۵ هـ. ق. به تدریس تحقیقی خارج اصول، نشر معارف، تربیت نفوس و عقول، و دادن دید اجتهادی در مسائل عقلی و معارفی و تشجیع بر

اظهار نظر و داشتن درک استقلالی و انتقادی از فلسفه و عرفان پرداخت. بیش‌تر شاگردان ایشان از بزرگان حوزه علمیه خراسان بودند که سالها در درس آقا بزرگ حکیم شهیدی، [۵] حاجی فاضل خراسانی، شیخ اسد الله عارف یزدی و دیگر استادان فلسفه و عرفان، شرکت کرده بودند. پیش از آوردن شرحی درباره این دوره از زندگانی میرزای اصفهانی، باید اشاره کنیم به اجازه اجتهاد ی که میرزای نائینی برای ایشان نوشته است؛ اجازه‌های بسیار تجلیل آمیز، آن هم از کسی که کم‌تر اجازه اجتهاد نوشته است. میرزای نائینی در این اجازه، درباره میرزای اصفهانی که ۳۵ سال پیش نداشت، نوشت:

«... العلم العلام، و المهذب الهمام، ذو القریحه القویمه، و السلیقه المستقیمه، و النظر الصائب و الفكر الثاقب، عماد العلماء و صفوه الفقهاء، و الورع التقی و العدل الزکی ... فلیحمدالله - سبحانه و تعالی - علی ما أولاه من جوده الذهن و حسن النظر.»
در حاشیه این اجازه نامه، سه تن از مراجع تقلید تشیع مراتب مندرج در آن و مقامات بلند علمی و تحقیقی میرزای اصفهانی را تأیید کرده و ستوده‌اند. این سه تن عبارتند از:

۱. آقا ضیاءالدین عراقی.
۲. سید ابوالحسن اصفهانی.
۳. حاج شیخ عبدالکریم یزدی.

شاگردان :

۱. سید حسین حائری کرمانشاهی (متوفا: ح ۱۳۶۴ هـ . ق.).
۲. سید صدرالدین صدر (متوفا: ۱۳۷۳ هـ . ق.) [۶]
۳. شیخ مجتبی قزوینی خراسانی (متوفا: ۱۳۴۶ هـ . ش.) [۷]
۴. شیخ هاشم قزوینی (متوفا: ۱۳۳۹ هـ . ق.) [۸]
۵. میرزا علی اکبر نوقانی (متوفا: ۱۳۷۰ هـ . ق.) [۹]
۶. شیخ حسین وحید خراسانی (دام ظلّه).
۷. شیخ غلامحسین محامی بادکوبه‌ای (متوفا: ۱۳۳۳ ش.).
۸. شیخ محمد کاظم مهدوی دامغانی (متوفا: ۱۳۶۰ ش.).
۹. شیخ محمد حسن بروجردی (متوفا: ۱۳۲۹ ش.).
۱۰. شیخ هادی روحانی مازندرانی (متوفا: ۱۳۷۸ ش.).
۱۱. شیخ زین العابدین غیائی تنکابنی (متوفا: ۱۳۳۶ هـ . ش.).
۱۲. سید علی شاهرودی.
۱۳. شیخ علی محدث خراسانی (متوفا: ۱۳۷۰ هـ . ق.) [۱۰]
۱۴. شیخ علی نمازی شاهرودی (متوفا: ۱۳۶۴ ش.) [۱۱]
۱۵. سید محمد باقر نجفی (متوفا: ۱۳۶۶ ش.) [۱۲]
۱۶. استاد محمد تقی شریعتی مزینانی (متوفا: ۱۳۶۶ ش.) [۱۳]
۱۷. میرزا جواد آقا تهرانی (متوفا: ۱۳۶۶ ش.) [۱۴]
۱۸. شیخ عبدالله واعظ یزدی (متوفا: ۱۳۷۱ ش.) [۱۵]
۱۹. شیخ محمد رضا محقق تهرانی (متوفا: ۱۳۷۳ ش.).
۲۰. شیخ محمد باقر محسنی ملایری (متوفا: ۱۳۷۴ ش.).
۲۱. شیخ محمود حلبی خراسانی (متوفا: ۱۳۷۶ ش.).
۲۲. شیخ حسنعلی مروارید (دام ظلّه).
۲۳. شیخ محمد باقر ملکی میانه‌ای (متوفا: ۱۳۷۷ ش.) [۱۶]
۲۴. شیخ عبدالنبی کجوری (متوفا: ۱۴۱۹ هـ . ق.) [۱۷]
۲۵. شیخ علی اکبر صدرزاده دامغانی (دام ظلّه).
۲۶. سید علیرضا قدوسی.
۲۷. شیخ اسماعیل معتمد خراسانی.

آثار :

۱. مجموعه تقریرات: این تقریرات شامل مباحث مهم اصول فقه، اصول عقاید (معارف) و قرآن شناسی است. بهترین نسخه از این تقریرات، نسخه‌ای است که توسط میرزای اصفهانی تصحیح شده است. [۱۸]
۲. معراج القرب: از آثار بسیار ارزنده و سازنده میرزای اصفهانی درباره نماز، «غایه المنی و معراج القرب و اللقاء» است.
۳. وجه اعجاز قرآن: یکی دیگر از تعالیم عظیم میرزای اصفهانی تأکید بر این موضوع است که علت اعجاز قرآن، بیشتر از هر چیز جنبه علمی قرآن در شناخت حقایق هستی، تازه بودن علم قرآنی و نیز این است که قرآن کریم از سنخ مفاهیم و معقولاتی که در دست بشر بود، نیست.
۴. معارف القرآن: در اصول اعتقادات.
۵. ابواب الهدی: این کتاب خلاصه «معارف القرآن» است، که به آن اشاره شد.
۶. مصباح الهدی: در اصول فقه.

۷. المواهب السّتیة فی بیان المعاریض و التوریة فی کلمات الأئمّه - علیهم السلام - لاستنباط الاحکام الشرعیّه: در روش استنباط احکام.
۸. ابطال معارف یونان: فلسفه انتقادی. [۱۹]
۹. کتاب القضاء و القدر.
۱۰. رساله فی الکر.
۱۱. معرفه العوالم.

آثار میرزای اصفهانی تا سال ۱۳۹۵ هـ. ق. که نزدیک به ۳۰ سال از فوت وی سپری شده بود، چاپ نشده بود. سید محمد باقر نجفی یزدی در سال ۱۳۹۵ هـ. ق. مجموعه کوچکی از آثار ایشان را که مشتمل بر رساله‌های ابواب الهدی، مصباح الهدی، مواهب السّتیة، غایه المنی و رساله فی الکر بود، چاپ و منتشر نمود، ولی افسوس که این چاپ با روش علمی انجام نشد و نتوانست مقام علمی و معنوی میرزای اصفهانی را نشان دهد!

اخلاق و روحیات:

اخلاق نیک میرزا مهدی اصفهانی همگان را به خود جذب می‌نمود. او انسانی زاهد، وارسته و بسیار مهربان بود. وی احترام زیادی به سادات می‌گذاشت و به کودکان سادات محبت مینمود و از آنها درخواست شفاعت می‌کرد. وی زاهدانه زیست و تا آخر عمر منزل ملکی نداشت. وقتی به او گفتند: منزل شما کوچک است و عائله زیاد، خوب است منزلی برای شما تهیه شود، مریدان شما دوست دارند منزلی برای شما تهیه کنند. ایشان گفت: همین منزل استیجاری برای من کافی است. اصرار می‌کنند که منزلی هست، بیابید و ببینید. می‌روند و منزل را می‌بینند و می‌گویند: دو روز دیگر صبر کنید، جواب خواهم داد. بعد از دو روز، میرزا فوت می‌کند و خرید منزل هم منتفی می‌شود.

او هیچ گونه علاقه دنیوی و مادی نداشت. وی به فکر شاگردان خود بود و از آنها دلجویی می‌کرد. میرزا مهدی اصفهانی در زمان خفقان رضاخانی، به حاج شیخ مجتبی قزوینی پیشنهاد می‌دهد که نیمی از شهریه ۱۲ تومانی آیه الله نائینی را بدهد تا خداوند گشایشی فراهم فرماید. [۲۰]

وفات:

سرانجام میرزا مهدی اصفهانی (خراسانی) پس از عمری عبادت و طلب علم و کوشش‌های بسیار برای ترویج مکتب قرآنی خالص، در پرتو شمیم جان پرور ولایت حضرت مهدی عج مهیای سفر آخرت می‌شود. وی یک هفته پیش از رحلت، وصیت می‌کند و امانتها را به صاحبانش بر می‌گرداند. او روز پنجشنبه، پیش از رفتن به حمام مقبره که نزدیک منزل وی بود، با تمامی اهل منزل خداحافظی می‌کند و از آنان حلالیت می‌طلبد. سپس به حمام می‌رود و بدن را شستشو می‌دهد و از حمام خارج می‌شود، و در محل رختکن حمام سکنه می‌کند و در اواخر ذی الحجه سال ۱۳۶۵ هـ. ق. از این جهان به سرای جاوید می‌شتابد. پیکر پاک او را تا بامداد جمعه نگاه داشتند و در روز جمعه، با تشییعی عظیم، به صحن مطهر حضرت رضا - علیه السلام - آوردند، و بس، از اداء، ماسم، در، دا، الضافه به خاک سپردند.

پانویس:

منبع: سایت انیشه قم

. ۲

. ۳

. ۸

. ۱۲

. ۱۳

. ۱۶

. ۱۷

. ۱۸

. ۱۹

۲۰.

